

ΜΙΝΩΙΚΗ ΚΡΗΤΗ

Ένας χαρένος παράδεισος;

René Treuil

Καθηγητής Αιγαίου Πρωτοϊστορίας
Université de Paris I

Καθ' όλη τη διάρκεια του 19ου αιώνα, η Κρήτη παραμένει σχετικά άγνωστη και δεν συγκεντρώνει ταξιδώτες και αρχαιολόγους, με εξαίρεση κάποιους φυσιοδίφες όπως ο B. Ρολέν. Η εικόνα της δεν είναι ιδιαίτερα κολακευτική, αναμφίβολα εξαιτίας της πολιτικής αστάθειας που επικρατεί. Ο Έβανς, όμως, καθώς την ανακαλύπτει από την αρχή, τη σκιαγραφεί σε ένα ιδανικό πορτρέτο, που προτείνει στον κόσμο μια εξ ολοκλήρου νέα εικόνα.

Η Κρήτη του Έβανς: μια ιδανική χώρα

Ύμνωνα με την παρουσίαση του Έβανς, η μινωική Κρήτη –αλλά και η σύγχρονη– έχει εξαιρετική και πολύ φιλόξενη φύση. Τα τοπία της είναι επιβλητικά, τη βλάστηση οργαστική και ο ανθρώπος ήδειρα να δημιουργεί καταπληκτικούς κήπους. Η μινωική τέχνη, που αποκαλύπτεται στον κόσμο αφινοντάς τον έκθαμβο, αντικατοπτρίζει μια φιλοφρούσυνη αυτό το ιδανικό πλαίσιο, με τοιχογραφίες γεμάτες πολύχρωμα λουλούδια, δέντρα και πουλιά.

Η κοινωνία που κατοικεί σε αυτό το ειδυλλιακό περιβάλλον είναι, όπως και αυτό, εργητική και αρμονική. Έχει, μια αυθόρυμη αιθωρότητα, που μαρτυρείται από το γούστο της για την τέχνη και τη φρεσκάδα των έργων που παράγει. Λατρευει την ειρήνη: τα πολεμικά θέματα απουσιάζουν από το ρεπερτόριο της και τα ανάκτορα δεν περιττυρύζονται από κανενά είδους οχυρωσίες. Επιφύλασσει επιπλέον έναν εξέχοντα ρόλο στη γυναικα: είτε αφορά σε μια πραγματική μητριαρχία είτε απλώς σε ιστότητα μεταξύ των φύλων, η κοινωνία αυτή είναι ιδιαίτερα επηρεασμένη από το θηλυκό στοιχείο, σε αντίθεση ως προς αυτό το ζήτημα με τη μικνήτα κοινωνία, που παρουσιάζεται αντίθετα περισσότερο ως ανδρική και πολεμική.

Κατά βάθος, πρόκειται για έναν εξαιρετικά λαμπτρό πολιτομό, που στο απόγειό του –τη νεοανακορική περίοδο– εμφανίζεται ιδιαιτέρως ανεπιγύνενος, παθιασμένος με την τέχνη και την πολιτεία, τη χάρη και τη χαρά της ζωής, κι

ακόμη και με την καθαριότητα και την υγειεινή. Αναδίνει τη μαγεία ενός παραμυθένιου κόσμου, τον οποίο ο μυκηναϊκός πολιτισμός βοηθά να εκτιμήσουμε.

Σήμερα γνωρίζουμε πόσα αυτό το εξιδανικευμένο πορτρέτο οφείλεται στον Έβανς, στην προσωπική του πορεία και τις ιδεολογίες του προτύπων. Μητρούμε, όμως, επίσης να το ερμηνεύσουμε, τουλάχιστον εν μέρει, μέσα από την ιστορία των ιδεών από την Αρχαιότητα ως σήμερα.

Μια νέα Χρυσή Εποχή

Πρόγιατι, ο πολιτισμός της μινωικής Κρήτης, όπως τον αναδημούργησε ο Έβανς, μοιάζει πολύ με μια Χρυσή Εποχή, εγγεγραμμένη σε ένα παραδεισένιο πλαίσιο. Κι όμως, αυτός ο μύθος της Χρυσής Εποχής είναι ακριβώς ένας από τους πιο διαδεδομένους στην ιστορία και την ανθρώπινη διανόση. Λειτουργώντας ως καταφύγιο από το παρόν, εκφράζει τη νοσταλγία για ένα μακρινό παρελθόν, όπου ο άνθρωπος είχε πρόσβαση σε έναν θειόκινο κόσμο, στη γνώση και στην ευτυχία. Η αφήγηση του –πέρα από το λαϊκό θέμα που παλιού καλού καιρού– εξελίσσεται σε δύο βασικές εκδόσεις: της Ατλαντίδας, την οποία οι αρχαιολογικές ενστάρκωσεις δεν παρέλειψαν να συσχετίσουν με τον κόσμο του Αιγαίου, και του χαμένου παραδείσου.

Αυτή η ιδέα του χαμένου παραδείσου, που συγχέεται αρχικά με εκείνη της άστης ή του κήπου, είναι πολύ διαδεδομένη ήδη από την Αρχαιότητα. Επι σι λοιπόν, ο Ήσιόδος¹ μιλάει για μια

«χρυσή φυλή», που ζούσε ειρηνικά, ευτυχισμένα, κατέχει τη νεότητα και την αφθονία: ο Οβίδιος, με τη σειρά του, περιγράφει μια χρυσή εποχή, όπου «ήταν πάντα άνοιξη και [όπου] οι απαλοί έφεροι άγγιζαν τρυφερά με τη θερμή πονή τους τα λουλούδια που είχαν γεννηθεί χωρίς σπορά»². Αφού έγινε κήπος της Εδέμη στη Γένεση, αυτός ο παράδεισος επέτρεψε στη συνέχεια να έρθει στο προσκήνιο η ιδέα του προπατορικού αμαρτυριάτος και, έπειτα από μια επιδέξια ανατροπή, να δοθεί μια προσποτική στους δυστυχισμένους και στους καταπιεσμένους, καταλήγοντας έτσι σε διπλή δικαίωση της ημήκιτς.

Ο Έβανς, όμως, γαλούχημένος με την κλασική παιδεία, παρέμεινε παγανιστής. Γι' αυτόν, η πτώση έγκειται αλλού: στην εγκατάλειψη της «φυσικής ζωής χάριν μιας ζωής «τεχνητής». Από τη μινωική Κρήτη στη βικτοριανή Αγγλία, εκεί βρίσκεται η μεγάλη παρακμή. Η καταδίκη του παρόντος, του βιομηχανικού πολιτισμού και της αστικής ανάπτυξης, τον οδηγούν στην εξιδανικευση της μινωικής Κρήτης όπου, όπως κατά τη

διάρκεια της χρυσής εποχής του Οβίδιου, «ήταν πάντα άνοιξη», ενώ η κοινωνία καλλιεργούσε την ειρήνη, την αθωότητα, την ευτυχία και τις τέχνες.

Ο Έβανς, εννοείται, δεν είναι ούτε ο μονος ούτε ο πρώτος που τοποθέτησε τη χρυσή εποχή σε μια συγκεκριμένη περίοδο του παρελθόντος. Πριν από αυτόν, όμως, και από την Αναγέννηση και έπειτα, ήταν η κλασική Αρχαϊστήτα, και ειδικά ο ελληνικός πολιτισμός, που θεωρούνταν καλλιτεχνικό και λογοτεχνικό πρότυπο. Δεν είχε, λοιπόν, παρά να μεταβάσετο το πρότυπο προς το παρελθόν. Ήταν όμως, δεν εξηγούντα όλα: γιατί δημιουργήσε ένα τέτοιο πρότυπο; Γιατί μπόρεσε να το κάνει τη χρονική στιγμή που το έκανε; Και κυρίως γιατί γνωρίσε τέτοια επιτυχία;

Ένα φαινόμενο άποψης

Μια πρώτη ερμηνεία συνδέεται με την ευαισθησία του Έβανς όσον αφορά στη φύση. Παντού, σε όλη τη ζωή, περιγράφει τα τοπία, τα λουλούδια, τα δέντρα, τα πουλιά – και συχνά το κάνει με λυρικούς όρους, ίδιατερα όταν είναι μαγεμένος από την αφθονία των αγριολύδουδων και θέα από το βουνό με φόντο τον θαλασσινό ορίζοντα: έτσι, εκστασίαζεται μπροστά στο λόφο της Κεράλας (Κνωνώς), τον οποίο βρίσκεται «εξαιρετικό με μερικές και ροζ ανεμώνες και μπλε ιριδες»³. Η ευαισθησία του αυτή δεν έχει σχέση με το ρομαντισμό. Πρώτα από όλα αντιτίθεται στα βιομηχανικά τοπία της παιδικής του ηλικίας και θρέφεται χάρη σε μια στενή επαφή με τις φυσικές επιπτώσεις. Δεν είναι, όμως, λιγότερο σημαντική και καθοριστική.

Πρέπει επίτοιχο να σημειώσουμε μια αδύναμια προσαρμογής του Έβανς στο παρόν. Δεν πρόκειται για φόβο απέναντι στην τεχνική πρόσδο: ακόμη και αν δεν χρησιμοποιεί ίδιατερα τον ηλεκτρισμό και το τηλέφωνο, ξέρει να αξιοποιεί την αεροφωτογράφηση και να πάρειν το αεροπλάνο για να κερδίσει χρόνο. Πρόκειται για πολύ βαθύτερο πρόβλημα. Πλουτός και άρρενος, ο Έβανς δεν ένιωσε ποτέ την αναγκότητά να κερδίσει τη ζωή του ούτε την ανάγκη να καταστεί χρήστος στην κοινωνία. Δεν θέλησε να παραμείνει στον κόμισ των επιχειρήσεων και δεν έκανε άλλο από το να ασχολείται με επαγγελματά που του πρότειναν συγγενείς του. Μέχρι το 1900, δεν είχε ακόμη βρει την πραγματική θέση των κόμισ. Το παρόν που γνώρισε είναι εξάλλου αυτό της θωμανικής καταπίεσης που βασίλευε στα Βαλκάνια. Αναλαμβάνει αρκετά νυριά, είναι αλήθεια, την υπερασπίση των σλαβικών μειονοτήτων και στην συνέχεια των Ελλήνων. Από όλα αυτά, όμως, αντλεί κυρίως την πολύ γενική ιδέα στην οποία σκιάζεται από το χάος και την αδικία.

Όλα αυτά τον οδηγούν, όπως είναι αρκετά φυσικό, να αναζητήσει καταφύγιο σε έναν άλλο κόσμο, για τον οποίο θα διαπηρήσει πάντα μια νοσταλγία. Αυτός ο κόμισ τον οποίο θέλει να ζησει, είναι αυτός όπου λάμπουν ο εξωπομός των ανθρώπων, των ηθών, των εθίμων, των ενδυμάτων, αυτός που οι οριενταλίστες λαγύραφοι αναπαριστούν ήδη από καιρό, αυτός ο εξωτισμός των συνεπαίρνει και δεν σταματά να τον περιγράφει. Επιπλέον, δεδομένου ότι ένιωθε αιχμάλωτος στην Αγγλία για δώδεκα χρόνια (1882-

1. «Το γαλάζιο πουλί»,
τμήμα τοιχογραφίας,
περ. 1550 π.Χ. Ήράκλειο,
Αρχαιολογικό Μουσείο.

2. Η αίθουσα του θρόνου στο ανάκτορο της Κνωσού.

1894), η Κρήτη, την οποία ανακαλύπτει από το 1894 έως το 1899, τον μαγεύει με τα τοπία της, με τη χλωρίδα της και κυρίως με τα αρχαιολογικά της κατάλοιπα: του προσφέρει αυτόν ακριβώς τον άλλο κόσμο τον οποίο είχε τότε αναγνόη. Μπορεί, λοιπόν, από εκείνο το σημείο και μετά νά φύγει και να κατοικήσει σε αυτόν τον κόσμο, μεταξύ των Μινωιτών και των σημερινών Κρητικών, και να τον πλάσει «ακριβώς όπως του αρέσει»: Η Βίλα Αριάδνη, τη οποία έχιστα στην Κνωσό το 1906-1907, θα ενσαρκώσει αφελώς αυτό το νοσταλγικό και ελιτιστικό όνειρο.

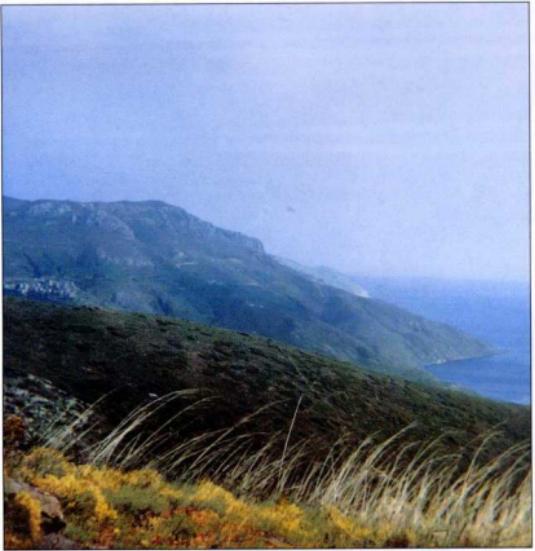
Από πότε ακριβώς χρονολογείται αυτό το θέραμα μιας παραδεισέναις Κρήτης; Σύμφωνα με την ετεροβάλλτη αδερφή του και τους πρώτους βιογράφους του⁵, ο Εβανς εγκατέλειψε την ίδεα μιας μυκηναϊκής και πολεμικής Κρήτης, την οποία είχε αρχικά δανειστεί από τον Σίλιμαν, λίγο μετά την έναρξη των ανασκαφών στην Κνωσό, το 1900. Άλλα οι πρόσφατες έρευνες, που οφείλονται στον Α. Ζώνη⁶ και τον Τζ. Α. Μακγκύλιβρειτ, έδειξαν καθαρά ότι εν τέλει η ίδεα μιας κρητικής Χρυσής Εποχής είχε εμφανιστεί αρκετά χρόνια πριν από τις ανασκαφές: «Η Χρυσή Εποχή της Κρήτης απλύνεται πολύ μακρύτερα από τα άρια της ιστορικής περιόδου»⁷, έλεγε από το 1896. Η ανακαλύψη, λοιπόν, έγινε πρώτα στο νου του και η επιβεβαίωσή της στο πεδίο της ανασκαφής,

που πραγματοποιήθηκε χάρη σε μια σιδερένια θέλητη, δεν ήταν παρά το τελευταίο στάδιο της υλοποίησης ενός σχεδίου. Είναι πράγματι σπάνιο να αντιστέκεται η αρχαιολογία σε αυτόν που είναι πραγματικά αποφασισμένος να την κάνει να μιλήσει...

Η επιτυχία ενός μύθου

Οι παράπομες αναστηλώσεις και οι καινοτόμες ιδέες του Έβανς προκάλεσαν πολυάριθμες κριτικές, οι οποίες εκφράστηκαν κυρίως από την ιπτερωτική Ελλάδα. Στην ίδια την Κρήτη, όμως, δίχως καμάτια αμφιβολία, θριάμβευσε η σκέψη του Έβανς, ενώ αυτή των αντιπάλων του δεν φήσε παρά μια μικρή ηγώ. Πράγματι, δύσον αφορά στην κοινή γνώμη, ο Έβανς κατείχε συντριπτικά πλεονεκτήματα, συγκεντρωνόντας ουισιοτικά:

- Μια θεαματική ανακάλυψη, η οποία αξιοποιείται στη συνέχεια με μια εξίσου θεαματική αναστήλωση.
- Ένα ακμαίο πνεύμα, με εγκυλοπαιδικές γνώσεις, που ήξερε να συνεννοεί χωρίς προσπάθεια όλες τις ανακαλύψεις του παρόντος.
- Μια απολύτως επαγγελματική πρακτική δημοσιογραφίας: συνδέει συνεχής τις εργασίες του με συνεντεύξεις Τύπου και κυρίως με πολυάριθμα άρθρα σε εφημερίδες, σε τακτά χρο-

3. Κρητικό τοπίο από αυτά που ενέπεισαν το όραμα του Έρεντ.

νικά διαστήματα, καλογραμμένα και με καλές φωτογραφίες, δίχως να παραμελεί, ωστόσο, τις επιστημονικές δημοσιεύσεις.

- Έναν φυσικό αυταρχικό και ένα αίσθημα πνευματικής ανωτερότητας, που δεν άφηνε σχεδόν κανένα περιβώριο για αμφιβολία, πόσο μάλλον για αντίρρηση.
- Κανείς αρχαιολόγος πριν από αυτόν, ούτε ο ίδιος ο Σλίμαν, δεν είχε βρεθεί σε παρόμια κατάσταση. Δεν προκαλεί, λοιπόν, έκπληξη το γεγονός ότι ο λόγος του Έβαντ κυριολεκτικά επιβλήθηκε στο επιστημονικό κοινό.

Το κοινό αυτό, ούτως ή άλλως, έβλεπε τις προσπάθειές του να συμπληρώνονται από αυτόν ακριβώς το λόγο. Οι αρχαιολόγοι της εποχής, όλοι κλασικοί παιδείας, εβρίσκονταν στον Έβαντ ουσιαστικά μια απάντηση στην αμηχανία που τους προκαλούσε αυτός ο νέος πολιτισμός, τον οποίο δεν ήξεραν ούτε πού να τον ποδεύεταισαν ούτε πώς να τον ερμηνεύουν⁸. Επιπλέον, δεν δυσαρεστήθηκαν με την ανακάλυψη ότι αυτοί οι Μινώτες μπορούσαν να αποτελέσουν για τους «Έλληνες της ιστορικής εποχής, «ευπαρούσιαστους» προσώπους. Μπορούσαν να εκπαταζάνται σε ολύμπια, χρόνο με το χρόνο, με τη φρεσκάδα, την τελείτητα και τον «σύγχρονο χαρακτήρα» της μινωικής τέχνης. Μπορούσαν, εντέλει, σε μέσω των πολέμων και των αβεβαιοτήτων που παρόντος, να ονειρεύονται έναν κόσμο ειρηνικό και ευτυχισμένο.

Από τη δεκαετία του 1920 και μετά, οι συνθήκες υπήρξαν πρόσφορες για να επικρατήσει αποκλειστικά η σκέψη του Έβαντ για τη μινωική Κρήτη. Αρχαιολόγοι και ιστορικοί, πεισμένοι στο εξής ότι είχε δίκιο για όλα, επαναλαμβάνουν αμιλλώ-

μενού τα ίδια σχήματα και συγχά τείνουν να συναγωνίζονται σε αντισυγχρητικό βαθμό. Ο Γκ. Γκλότζ υπερθεμετιζόντας μιλά για «μια ευχάριστη διάθεση που διαχέεται σε όλη τη φύση⁹, για τον Χ. Μίλερ (το 1941) στην Κνωσό, «η επικρατούσα νότια είναι αυτή της χαράς»¹⁰, ενώ σύμφωνα με τον Ν. Πλάτανα (το 1968) «το άγκος του θανάτου σχεδόν έβηναν από τις χαρές της ζωής που ανάβλιαν από παντού»¹¹: τέλος, για τον Α. Βαν Εφαντέρ, οι Μινώτες ήταν ακόμη και δημοκράτες... Οι αναχρονισμοί, οι οποίοι εντούτοις χαρακτηρίζουν πάντα την εφεύρεση των Μινωιτών, κερδίζουν ακόμη έδαφος και κοσμούνται, δίχως πλέον να κρύβονται, με ένα φωτοσέφανο «σύγχρονου χαρακτήρα».

Οι ανακαλύψεις, ωστόσο, δεν δικαιώνουν όλες τον Έβαντ. Η δύναμη, όμως, των στερεοτύπων είναι τέτοια, ώστε συχνά ενσωματώνονται, είτε το θέλουν είτε όχι, στο όραμά του, αφού το κοινό δεν περιμένει παρά το εξής: πτηνή επιβεβαίωση αυτού που θεωρεί ότι ήδη γνωρίζει. Και οι πραγματικές τάσεις της κοινής γνώμης δεν θα σταματήσουν αυτόν τον φαύλο κύκλο μιας τόσο αμφιβολίας αποδικότητας: ο μάθης της παρθένας φύσης, όπου ο άνθρωπος ζουίσε σε αρμονία με το περιβάλλον του, «τα ονειρά ενός παραδείσου πέρα από το χρόνο»¹², με ψαροχώρια και νησιώτικες παραλίες, καθιστούν περισσότερο από ποτέ την Κρήτη –τη μινωική και τη σύγχρονη– την ιδανική υποψήφια για την ενσάρκωση του παραδείσου.

Ξεχάστε τον Έβαντ!

Είναι, λοιπόν, καιρός, να αποκατασταθεί η οπιτκή, να επαναποθετηθεί όλο αυτό το φανταστικό στο ιστορικό και πολιτισμικό πλαίσιο που το δημιούργησε. Αυτό δεν περιλαμβάνει την αμφισβήτηση όλων των παραπτήσεων που έκανε στον Έβαντ ούτε την καταδίκη των διαδόχων του, ούτε ακόμη και την υποτιμήση όλων. Εμεριεύει μονάχα τη μελέτη του φανταστικού ας τέτοιου, τη θεώρηση της γνώμης ως γνώμης, όχι ως μιας περιγραφής της πραγματικότητας. Η ανήνευρη του ιστορικού μιας σκέψης είναι το πρώτο μέσο για να την κατανοήσουμε σε βάθος και ταυτόχρονα πρόκειται για τον μοναδικό τρόπο να απαλλαγούμε από αυτήν. Επομένως, ένα από τα έργα που θα έπρεπε να αναλάβουν οι αρχαιολόγοι κατά προτεραιότητα είναι να γράψουν την κριτική ιστορία του ίδιου του γνωστικού τους αντικείμενου.

Επιπλέον, επιβάλλεται να διαχωρίσουμε ριζικά την ιστορική πραγματικότητα και τις απόψεις που έχουμε όσον αφορά σε αυτήν. Στην προκειμένη περίπτωση αυτό σημαίνει συγκεκριμένα να πάνωμε να μελετάμε ως ιστορικό δεδομένο την άποψη του Έβαντ, την οποία οικειοποιηθήκαμε, όσον αφορά στους Μινώτες. Όπως το διατυπώνει και ο Χρ. Ντουμάς, «αυτό που θεωρούμε τεκμήριο είναι η δική μας ερμηνεία για τα αρχαιολογικά ευρήματα και όχι οι ίδιοι το τεκμήριο»¹³. Πρέπει ακόμη να προσθέσουμε, μαζί με τη Λ. Νίξον, στις οιδές μας «αποκαλύπτουν πολύ περισσότερα για εμάς τους ίδιους παρά για τους Μινώτες»¹⁴.

Επιπλέον, πρέπει να αμφιστηρούμε. Παρουσιάζοντας την «αλήθεια» του ως απόλυτη, ο Έβαντ

4. Ο Παράδεισος κατά τον Άγιο Απολλίναρο.

παρέλυση την έρευνα για έναν αιώνα. Αντιστροφα, η γνώση των ανακριβών δεν μπορεί παρά να την ενεργοποιήσει. Αυτό ακριβώς έλεγε και ο παλιός αντίπαλος του Έβανς, ο ιστορικός Γ. Ρίτζγουεϊ, υπενθυμίζοντας «την ανάγκη πρώτα να συλλέγουμε τα στοιχεία και μετά να αποφασίζουμε τι συμπέρασμα μπορούμε να βγάλουμε σύμφωνα με τη λογική»¹⁵ και την υποχρέωση να διαπιστωμενούμε με τις απλές πιθανές θεωρίες.

Πρέπει, τέλος, φυσικά, να επιστρέψουμε στους ίδιους τους Μίνωες, ή πιο συγκεκριμένα στις αρχαιολογικές μαρτυρίες σχετικά με αυτούς, και να (ξανα)δούμενούμε, ξεκινώντας πάλι από τις βασικές παραπτήσεις. Η έρευνα, ουσιαστικά, πρέπει να γίνει εξ αλόλογου από την αρχή, δεδομένου ότι δεν είναι δυνατόν ποτέ να αρκεστούμε στην πρόσταση μιας νέας λύσης που στηρίζεται στις ίδιες βάσεις με το παρελθόν. Πρέπει, αντιθέτω, να επαναπροσδιορίσουμε την προβληματική, να επαναγράνουμε τα δεδομένα και να καταρτίσουμε μια μεθόδο, πράγμα που απαιτεί πάντα αρκετή δουλειά. Με όλα λόγια, δεν μπορούμε να προτείνουμε νέες απαντήσεις παρά με όρους νέας έρευνας, αυτόνομης και κυρίως διαφορετικής¹⁶ και οι απαντήσεις αυτές δεν απαντούνται πλέον στις ίδιες ερωτήσεις. Πρόκειται για ένα καθ' όλα διαφορετικό έργο, που δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί πάρα σε αύλο χρόνο και υπό άλλες συνθήκες. Το έρωτόμας, που τίθεται ακόμη, σήμερα όπως και στην εποχή του Έβανς, είναι η γνώση του κατά πόσον ένα έργο τέτοιου τύπου μπορεί ρεαλιστικά να πραγματοποιηθεί στην Κρήτη...

Μετάφραση: Ελένη Οικονόμου

Σημειώσεις

1. Ησόδου, Έργα και Ήμέραι 109-201.
2. Οβιδίου, Μεταμορφώσεις, 1.107-108.
3. Anne Brown, *Arthur Evans and the Palace of Minos*, Ashmolean Museum, Oxford 1986, σ. 31-32 την ίδια, *Before Knossos... Arthur Evans's Travels in the Balkans and Crete*, Ashmolean Museum, Oxford 1993, σ. 37-38, 39 et passim.
4. Joan Evans, *Time and Chance, the Story of Arthur Evans and his Forebears*, London 1943, σ. 350.
5. Brown, *Before Knossos...*, σ. 15.
6. Αντώνιος Ζώνης, Κνωσός. Το εκστατικό θράνο, Αθήνα 1996.
7. John A. MacGillivray, *Minotaur: Sir Arthur Evans and the Archaeology of the Minoan Myth*, Jonathan Cape, London 2000, σ. 151.
8. René Treuil, «L'École française d'Athènes et la préhistoire protohistorique du monde égéen», *BCH* 120 (1996), σ. 407-439.

9. Gustave Glotz, *La civilisation égéenne*, Albin Michel, Paris 1952, σ. 9-10.

10. Henry Miller, *Le colosse de Maroussi*, 1941, σ. 123-124.

11. Nicolas Platon, *Crète*, Nagel, Paris-Geneve 1968, σ. 160-161.

12. «Editorial: De La Grèce», par Michel Sivignon, *Documentation photographique* 7044 (décembre 1997).

13. Désiré Robins Hägg - Nanno Marinatos (etru), *The Minoan Thalassocracy, Myth and Reality*, Stockholm 1984, σ. 12.

14. Lucia Nixon, «Changing Views of Minoan Society», στο Olga Krzyszkowska - Lucia Nixon (etru), *Minoan Society. Proceedings of the Cambridge Colloquium 1981*, Bristol Classical Press, Bristol 1983, σ. 240.

15. MacGillivray, *Minotaur...*, σ. 266.

Minoan Crete: A Paradise Lost

R. Treuil

In revealing Crete to the West, Evans pictured an ideal land: nature was wonderful, with a rich vegetation and welcoming atmosphere, an entity inspiring the artistic creation, while Minoan society, affected by nature, was peaceful, harmonious and feminine in a way; as a result, civilization was splendid in every aspect, and art, luxury and joy governed the Minoan world.

This idyllic description ascribed Crete to the series of lost paradises, where humanity experienced a kind of Gold Age, according to various myths, which have as a common motif the contrast to the present. As a matter of fact, Evans created this picture of Crete in order to contradict the Victorian industrial and bourgeois England.

This model, which replaced the standard model of classic Greece, was fed by Evans' sentimentalism towards nature, landscape, flowers and birds, while at the same time it was supported by a sort of rejection of the present rich and idle, Evans never found his proper place in society, and the wars, which he witnessed, carried him further away from the present. Therefore, he turned to another world, exotic and fascinating, whom he formed as he desired, and who would be incarnated in the palace of Knossos.

Evans' vision was criticized, but it was finally imposed on Crete and on the occasion of Crete. The effect of the discovery, the compositional ability of Evans, his knowledge of journalism, his dominating stature, the expectations of the public, all contributed to this success, where viewpoint was more important than science. From then on superlative was praised and anachronism marked more and more the picture of Minoan Crete, while a guided public kept asking reassurance for the very same issues.

One hundred years later, however, this picture must be reevaluated, the history of the ideas must be restored and, most important, the radical differentiation between this picture and the historic reality must be achieved. The picture must be submitted to the trial of doubt and criticism and must leave space for new research, which will give new answers not to the same eternal questions, but to others, which have not been raised as yet. Let us wonder, if such a revision of the picture can possibly be attempted on Crete itself.

Βιβλιογραφία

BROWN, ANNE, *Arthur Evans and the Palace of Minos*, Ashmolean Museum, Oxford 1986.

— Before Knossos... : Arthur Evans's Travels in the Balkans and Crete, Ashmolean Museum, Oxford 1993.

EVANS, JOAN, *Time and Chance, the Story of Arthur Evans and his Forebears*, London 1943.

FARROUX, ALEXANDRE, *Cnossos, l'archéologie d'un rêve*, Gallimard, Paris 1993.

MACGILLIVRAY, JOHN A., *Minotaur: Sir Arthur Evans and the Archaeology of the Minoan Myth*, Jonathan Cape, London 2003.

NIXON, LUCIA, «Changing Views of Minoan Society», στο Olga Krzyszkowska - Lucia Nixon (etru), *Minoan Society. Proceedings of the Cambridge Colloquium 1981*, Bristol Classical Press, Bristol 1983.

STANFORD, CHRISTOPHER G., *Minoan Flower Lovers*, στο Robin Hägg - Nanno Marinatos (etru), *The Minoan Thalassocracy, Myth and Reality*, Stockholm 1984.